

Dalok egy magányos költőhöz

Kórusművek Rilke verseire

2015. március 14. (szombat), 18 óra
Nádor Terem (Ajtósi Dürer sor 39.)

Műsor

SOPRONI JÓZSEF (1930): INITIALE

ősbemutató

PAUL HINDEMITH (1895–1963): 6 CHANSONS

1. La biche; 2. Un cygne; 3. Puisque tout passe
4. Printemps; 5. En hiver; 6. Verger

RILKE: LEVELEK EGY IFJÚ KÖLTŐHÖZ – RÉSZLET

Felolvassa Formán Bálint, fordította Szabó Ede

FARKAS FERENC (1905–2000): HOMMAGE À RILKE

1. An allen Dingen fühlt sich neu...; 2. Herbst (Die Blätter fallen)
3. O sage Dichter, was du tust?; 4. Wir sind die Treibenden

BALOGH MÁTÉ (1990): RILKE-DAL KÉT HASONLÓ KÉPBEN, 1. RÉSZ

Közreműködik Terray Boglárka – ének; Pálfi Csaba – basszusklarinét

ősbemutató

RILKE: LEVELEK EGY IFJÚ KÖLTŐHÖZ – RÉSZLET

Felolvassa Formán Bálint, fordította Szabó Ede

JULIAN WACHNER: DER SCHWAN

DARIUS MILHAUD (1892–1974): QUATRAINS VALAISANS

1. Pays, arrêté à mi-chemin; 2. Rose de lumière; 3. L'année tourne;
4. Chemins qui ne mènent nulle part; 5. Beau papillon

BALOGH MÁTÉ: RILKE-DAL KÉT HASONLÓ KÉPBEN, 2. RÉSZ

Közreműködik Terray Boglárka – ének; Pálfi Csaba – basszusklarinét

ősbemutató

RILKE: LEVELEK EGY IFJÚ KÖLTŐHÖZ – RÉSZLET

Felolvassa Formán Bálint, fordította Szabó Ede

DECSÉNYI JÁNOS (1927): A KÖLTŐ SÍRFELIRATA

SVEN ERIK WERNER (1937): LE DORMEUR

* * *

Kérjük, a műsorszámok között ne tapsoljanak!
A koncert után köszönettel fogadjuk adományait.

„A színek elvegyülnek a képen, de úgy szövődnek belé, mint eső a tájba; és a szobrász csak azt mutatja meg a kőnek, hogyan zárkozhat el a leghatékonyabban. A muzsika persze elevenebben érint, kiárad, mi útjába állunk, s ő átjár bennünket. Szinte olyan, mint valami magasabb szféra, beszívjuk szellemünk tüdejébe, s ő friss vért juttat titkos vérkeringésünkbe.”

(Részlet a Magda von Hattingbergnek írt egyik levélből)

RAINER MARIA RILKE (1875–1926)

Hegedüs Géza életrajzi vázlata

Prágában született, elődei német nemesemberek és cseh módos polgárok voltak, németül és csehül egyformán tudott, majd nyugati öntudattal úgy megtanult franciául, hogy mind a három nyelven írt versben is, prózában is. Azután szláv öntudattal sajátjának akarta tudni az orosz nyelvet is. Hódolattal vendégeskedett Tolsztojnál, majd idővel néhány évig a szobrászok szobrászánál, Rodinnél volt titkár. Tanulmányát Tolsztoj bölcséletéről oroszul, Rodinről franciául írta, de mindkettőt maga fordította németre.

Elkényeztetett, vallásos nevelés, piarista elemi iskola után katonai iskolákban folytatta tanulmányait (apja is katonatiszt volt). Ezekre a katonanevelő évekre mindvégig utálkozva gondolt vissza. Befejezés előtt abba is hagyta, kereskedelmi főiskolán folytatta, de azt sem érezte a magáénak. Egyetemre már bölcsésznek iratkozott be. De hamar felismerte írói-költői tehetségét, felismerték a lapok és kiadók is. Huszonkét éves korában már írásból is meg tudott élni. Hol német földön, hol Csehországban élt, amely utóbbi még jó ideig Ausztria tartománya volt. Verseket általában németül írt, de prózai műveket az újságok számára ugyanúgy tudott németül, mint csehül írni. Később Párizsban a francia nyelv ugyanilyen biztonságosan volt a tulajdona.

Huszonkét éves volt — 1897-ben — amikor megismerte a végzetes asszonyt, Lou Andreas-Salomét. Ez a varázsos hölgy a századvég és századforduló német irodalmának jóságos és üdvös démona volt. Oroszországi német, különböző európai egyetemeken tanult, kitűnő stílusú regényíró, vallástörténész, esztéta lett, az erotika nagyszerűségének hitvallója. Tizennégy évvel volt idősebb Rilkenél, tehát harminchat éves, amikor felfedezte magának a fiatal költőt. Szép volt, izgalmas, egyszerre volt az esztétika szellemi és a szerelem testi művésznője. Ő vitte el Rilket Oroszországba, egyenest Tolsztojhoz, ő tökéletesítette orosz tudását. De az akkor legmodernebb francia irodalomba is ő vezette be. Az a nem egészen két év, amíg együtt éltek, Rilke számára a költői-írói út megtalálása volt. Az ettől kezdve írt versei és prózai művei egyre szélesebb körökben találkoztak elismeréssel. 1899-ben — huszonnégy éves korában — egyetlen éjszaka, ihletett mámorban írta az „Ének Rilke Kristóf kornét szerelméről és haláláról”-t, amely hamarosan világhíressé tette. A következő évben ismerte meg Clara Westhoff szobrásznőt. Hamarosan feleségül vette. Mellette fordult érdeklődése a szobrászművészet felé, amelynek esztétikája nemcsak izgatni kezdte, hanem a szobrászat elismert szakembere is lett. Clarával alig élt egy évig, de jó emléke mindhalálig megmaradt. Az asszonyok végig váltakoztak mellette, s élményeiből maradandó értékű versek, olykor versciklusok keletkeztek. Némelyik asszonnyal hosszasan levelezett, és a levelekből prózai kötetek lettek. Nem egy regénye és novellája őrizi a szerető és szeretett asszonyok szellemi és érzéki arculatát.

Amikor Clarától elvált, további útja Párizsba vezetett, Rodin körébe. Azóta sincs jobb művészi arckép a nagy szobrászról, mint amit nagy tanulmányban ő írt róla. De közben összebarátkozott jelentékeny francia írókkal: André Gide-del, Romain Rolland-nal, a belga Verhaerennel. — Kölcsönösen tanultak egymástól, hatottak egymásra. 1914-ig volt otthonos Párizsban, de akkor kitört az első világháború. Rilke ekkor éppen Németországban volt, s osztrák állampolgár lévén, Párizsba vissza nem mehetett. Bécsben előbb katonai levéltári szolgálatba sorozták be. Hamarosan sikerült betegsége hivatkozva leszereltetni magát. Különben is világ életében kistermetű, vékony, beteges külsejű férfi volt. Aki ránézett, már nem is látta katonának valónak.

1919-ben Svájcba mehetett egy előadókörútra. Ezeket mindig szerette és közönsége mindig lelkesen fogadta. Művei már világszerte népszerűek voltak, és kitűnő előadó volt. Ettől kezdve élete végéig

Svájcban élt, innét járt át többször is Párizsba, egy alkalommal hosszabb ideig volt Velencében, szívesen látták Európa-szerte.

Ha végignézzük művei jegyzékét, ámulva vehetjük tudomásul, hogy mindössze ötvenegy évre terjedő életében, mindig választékos műgonddal, műveltséget és saját élményt egybeötvtözve milyen sokat volt képes írni. Mindenekelőtt költő volt, az antik formájú versek fegyelmétől a hullámzó ütemek és skandálható időmértékek felhasználásával épített szabad versekig, a hagyományos versformák változatosságától a lélektani árnyalatok érzékeltetéséig mindenben otthonosan mozgott, s egy dúsgazdag költői életművet alkotott. — Terjedelemben azonban ennél bőségesebb szépprózája. Realizmus és újromantika közt hullámzó történetek, regények és novellák mellett mesék és ábrándok kavargása tükröztet egy sajátos világot. És mindezeknél gazdagabb a máig se teljesen kiadott levelezése írókkal, költőkkel, művészekkel, szépasszonyokkal. Ez is külön világ: lélektan, filozófia, szerelmi vallomások keveréke.

Műveinek, megjelent és hátrahagyott különböző műfajú írásainak cím szerinti felsorolása értelmetlen lenne. Valamennyinek jellemzése vaskos könyvet tenne ki. Versgyűjteményeinek legismertebb darabjai az „Imádságos könyv”-ben, a „Duinói elégiák”-ban és a „Szonettek Orfeuszhoz” című könyvekben található. Dogma nélküli vallásossága, az érzelmek szélsőségeinek költői megfogalmazása és a költészet iránti lelkesedése ezekben a tökéletes formákban megvalósított költeményekben áttekinthetők. Prózai művei közt fontosak a vallomásokkal teljes útirajzok, főleg az olasz és orosz tájakon, az ottani emberekkel való találkozásokon át kibontakozó világkép. Regényei közül legfontosabb a „Malte Laurids Brigge” feljegyzései, amely korrajz és némiképpen önéletrajz is. Alighanem legszebb drámája „A fehér hercegnő”, amely stílusban oda sorolható Maeterlinck és Hofmannsthal legszebb újromantikus színpadi játéka mellé.

* * *

„Rilke, akit egyik barátnője az évszázad legérzékenyebb emberének nevezett, különönc módon idegenkedett a hírnévtől s a népszerűséggel együtt járó, számára kínos és terhes magamutogatástól. Viszolygott versei megzenésítésétől, ritkán vagy alig olvasta el a róla írt tanulmányokat, húzódozott attól, hogy festőknek, szobrászoknak modellt üljön.” (Szabó Ede)

„Miatán a művészet elvesztette Istent, a századforduló körüli időkben felüti fejét egyfajta angelizmus (elsősorban Rilkére és Kafkára gondolok). Ha ugyanis definiálnom kellene Kafka művészetét, valamiképpen a következőket mondanám. Egy angyal szemével látja a világot, egy olyan »tisztá« angyal szemével, aki hátat fordít az Atyának. Ettől oly képet ad, nemcsak az életéről, de a létről, a teljes univerzumról, ami bár végtelenül pontos, mégis olyan, mint egy rézmetszet. Tehát: negatív, egy angyal éleslátásával készített negatív kép a mindenségről.” (Pálinszky János)

„Ha magyarázni akarom verseit, újra el kell mondanom szóról szóra, mert tovább nem oszthatók, jelképek, szimbólumok.” (Kosztolányi Dezső)

„A képzelet itt éteroltást kap, hogy lássa, amit a költő láttatni akar, anélkül, hogy kimondaná, mit akar láttatni. Érzéki és érzelmi hatások zenévé, fogalmi értéké csendülnek.” (Kosztolányi Dezső)

„Egyszer játszott valaki a kis szállodában, nem láttam őt, a szomszéd szobában ültem, és éreztem, hogyan csorog át oldottan a világ abba a csodálatos elembe (melyet én alig ismerek, és örökké túl erős kihívás is volt számomra), és felhőtlen, szinte könnyen szerzett boldogsággal ajándékozott meg, hogy odaátról átmeríthetem magamba a dallamot, hiszen az én hallásom új, mint egy háton hordozott csecsemő talpbőre. (...) Ez nem csupán azt jelenti, annyira új és elhasználatlan, mindenféle használatot *megelőző*, hanem azt is, hogy annyira esetlen, alkalmatlan és tétova és végül (erről, folyton, már kisgyermekkoromban biztosítottak) járásra képtelen, képtelen, akárcsak három lépést is megtanulni. (Valóban, nem jegyzek meg semmilyen dallamot, egy dal is, habár megérintett, habár harmincszor hallottam, igen, noha felismerem, de a legkisebb részletet is képtelen volnék felidézni, ez maga a legvaskosabb tehetetlenség.)”

(Részlet Rilke a zongoraművész Magda von Hattingbergnek írt egyik levélből, Báthori Csaba fordítása.)

SOPRONI JÓZSEF: INITIALE

„Munkáim közül számos dal és kórusmű készült Rilke verseire. Nehéz beszélni Rilke máig eleven hatású, gazdag, lenyűgöző életművéről. Csendes, halk szavú, szemlélődő költészete pontos és egyértelmű világlátásból fakad. A dolgok mélyére látott szépséges képei már-már biblikus emelkedettséget árasztanak. Svájci magányában, hatalmas hegyek között – messze látva – látónoki erővel fogalmazta meg az igazat. Érzékenységre, őszinteségre, szépségre vágyó emberek példaképe lehet ma is. Hatása – reményeim szerint – tovább fog élni a jóakarató emberek lelkében. A most elhangzó mű egy tíz kórusművet tartalmazó, 1991-ben készült Rilke-ciklus része.” (Soproni József)

Gib deine Schönheit immer hin
ohne Rechnen und Reden.
Du schweigst. Sie sagt für dich: Ich bin.
Und kommt in tausendfachem Sinn,
kommt endlich über jeden.
(*Képek könyve, 46. vers*)

Oszd a szépséget, pazarold,
szótlatlanul, számolatlan.
Hallgatsz, megszólít: Nézd, vagyok.
S végül mindenből rádragyog,
ezernyi árnyalatban.
(*Kányádi Sándor fordítása*)

PAUL HINDEMITH: 6 CHANSONS

Paul Hindemith (1895–1963) német zeneszerző, karmester, brácsaművész, pedagógus a 20. század első felének egyik meghatározó zeneszerzője. Számos Rilke-megzenésítése született, egyike ezeknek a Marienleben című dalciklus. Kórusra csupán ezt a sorozatot írta Rilke verseiből, 1939-ben; a tételek szövegei a költő Svájcban töltött éveiben keletkeztek, a Vergers (Gyümölcsöskertek) című sorozat költeményeire.

1. La biche

Ô la biche: quel bel intérieur
d'anciennes forêts dans tes yeux abonde;
combien de confiance ronde
mêlée à combien de peur.

Tout cela, porté par la vive
gracilité de tes bonds.
Mais jamais rien n'arrive
à cette impossessive
ignorance de ton front.

2. Un cygne

Un cygne avance sur l'eau
tout entouré de lui-même,
comme un glissant tableau;
ainsi à certains instants
un être que l'on aime
est tout un espace mouvant.

Il se rapproche, doublé,
comme ce cygne qui nage,
sur notre âme troublée...
qui à cet être ajoute
la tremblante image
de bonheur et de doute.

1. Az őz

Ó, az őz: mily szép
bensője régi erdőknek sokat mondó szemedben;
mennyi gömbölyű bizalom,
mennyi félelemmel keveredve.

Míndez kötelékeid
eleven kecsessége által viselve.
De soha semmi nem érkezik
erre a birtokolhatatlan
semmit tudásra homlokodról.

(*Vergers kötet 57. verse*)

2. Egy hattyú

Egy hattyú halad a vízen
önmagával körülvéve,
mint úszó kép;
ugyanígy, némely pillanatban
egy lény, akit szeretünk,
egy egész mozgó tér.

Közeledik, megkettőződve,
mint ez az úszó hattyú,
gondterhelt lelkünkön...
amely ehhez a lényhez hozzáadja
a boldogság és kételynek
remegő tükörképét.

(*Vergers kötet 40. verse*)

3. Puisque tout passe

Puisque tout passe, faisons
la mélodie passagère;
celle qui nous désaltère,
aura de nous raison.

Chantons ce qui nous quitte
avec amour et art;
soyons plus vite
que le rapide départ.

4. Printemps

O mélodie de la sève
qui dans les instruments
de tous ces arbres s'élève –,
accompagne le chant
de notre voix trop brève.

C'est pendant quelques mesures
seulement que nous suivons
les multiples figures
de ton long abandon,
ô abondante nature.

Quand il faudra nous taire,
d'autres continueront...
Mais à présent comment faire
pour te rendre mon
grand cœur complémentaire?

5. En hiver

En hiver, la mort meurtrière
entre dans les maisons;
elle cherche la sœur, le père,
et leur joue du violon.

Mais quand la terre remue,
sous la bêche du printemps,
la mort court dans les rues
et salue les passants.

6. Verger

Jamais la terre n'est plus réelle
que dans tes branches, ô verger blond,
ni plus flottante que dans la dentelle
que font tes ombres sur le gazon.

3. Mert minden elmúlik

Mivelhogy minden elmúlik, mulandó
legyen a földön énekünk,
csak az ad igazat nekünk,
amit megérthet a szegény halandó.

Daloljuk azt hát, ami minket elhagy,
szóval, mely izzó és csudás,
legyünk gyorsabbak, mint a végtelen-nagy
szilaj, vad elmulás.

(Vergers kötet 36. verse, Kosztolányi Dezső fordítása)

4. Tavasz

Ó, az életnedv dallama,
amely mindezen fák
hangszereiből fakad –,
kísérd túl rövid
szólamunkat/hangunkat.

Ezalatt csak néhány
ütemig követjük
hosszú lemondásod
sokféle változatait,
ó, burjánzó természet!

Amikor nekünk el kell csendesednünk,
mások folytatják...
De ebben a pillanatban
hogyan adjam vissza neked
nagy szívem, mely kiegészít?

(Vergers kötet 44. versének 1. szakasza)

5. Télien

Télien, a gyilkos halál
belép a házakba;
keresi a húgot, az apát,
és hegedül nekik.

De amikor a föld elnémul
a tavasz ásója alatt,
a halál fut az utcákon,
és köszönti az elhaladókat.

(Vergers kötet 44. versének 6. szakasza)

6. Gyümölcsöskert

A föld sosem valódibb,
mint a te ágaidon, ó, szőke gyümölcsös,
se nem olyan lebegő, mint a csipkében,
amelyet árnyaid vetnek a pázsitra.

Là se rencontre ce qui nous reste,
ce qui pèse et ce qui nourrit
avec le passage manifeste
de la tendresse infinie.

Mais à ton centre, la calme fontaine,
presque dormant en son ancien rond,
de ce contraste parle à peine,
tant en elle il se confond.

Ott találkozik minden, mi nekünk megmarad,
aminek súlya van, és ami táplál
a végtelen gyengédség
jól látható ösvényével.

De középpontodban, a csendes forrásvíz,
majdnem elszunnyadva régi körében,
erről az ellentétéről alig beszél,
míg önmagában felkavarodik.

(Vergers kötet 29. versének 3. szakasza)

FARKAS FERENC: HOMMAGE À RILKE

Farkas Ferenc (1905–2000) a második világháború utáni magyar zene egyik nagy hatású alakja. Sokoldalú és termékeny alkotóként latinos műveltségét és külföldön szerzett tapasztalatait kiegészítette a régi magyar zene és a népzene iránti vonzalom. Stílárís sokféleség jellemzi terjedelmes életművét, amelyben százharminc költő versét zenésítette meg tizenkét nyelven. Itt hallható Rilke-sorozatát 1984-ben írta.

1.
An allen Dingen fühlt sich neu die Frühe.
Der schöne Wind geht eitel durch den Hain.
Oh sieh das Blühen: innen ist die Mühe;
kaum tritt es aus, ist es ein Seligsein.

2. Herbst
Die Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten in den Himmeln ferne Gärten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.

Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen in die Einsamkeit.

Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist in allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft in seinen Händen hält.

3.
O sage, Dichter, was du tust?
– Ich rühme.
Aber das Tödliche und Ungetüme,
wie hältst Du's aus, wie nimmst du's hin?
– Ich rühme.
Aber das Namenlose, Anonyme,
wie rufst Du's, Dichter, dennoch an?
– Ich rühme.
Woher dein Recht, in jeglichem Kostüme,
in jeder Maske wahr zu sein?
– Ich rühme.
Und dass das Stille und das Ungestüme,
wie Stern und Sturm dich kennen?
– Weil ich rühme.

1.
Minden dologban újra felsejlik a reggel,
a szép szél öntelten átsuhan a ligeten.
Ó, nézd a virágzást, a belsejében fáradtság,
alig lép ki belőle, ez a megboldogulás.
(Kötetben nem szereplő vers)

2. Ősz
A lombok hullnak, hullnak, mintha túl
a messzi égi kertek hervadnának,
nemet mondón, lehullanak a mélybe.

És száll a súlyos földgolyó az éjbe:
a csillagok közül magányba hull.

Mindnyájan hullunk: nézd, lehull kezem,
s a másoké is. Minden így van, meglásd.

De Egyvalaki van, ki mind e hullást
végtelen gyöngéd kézben tartja fenn.
(A Képek könyvéből, Farkasfahy Dénes fordítása)

3.
Ó, mondd, költő, mit cselekszel?
– Dicsőítetek.
De a halálosnak, a szörnyűnek hogyan állsz ellen,
miként fogadod el?
– Dicsőítetek.
De a névtelent, az anonimet, mégis, hogyan
szólítod meg?
– Dicsőítetek.
Honnan a jogod bármilyen öltözetben és
álarcban igaznak maradni?
– Dicsőítetek.
És miért, hogy a csend és az őrjöngő, csillagként
és viharként ismer téged?
– Mert dicsőítetek. *(Kötetben nem szereplő vers)*

4.
Wir sind die Treibenden.
Aber den Schritt der Zeit,
nehmt ihn als Kleinigkeit
im immer Bleibenden.

Alles das Eilende
wird schon vorüber sein;
denn das Verweilende
erst weiht uns ein.

Knaben, o werft den Mut
nicht in die Schnelligkeit,
nicht in den Flugversuch.

Alles ist ausgeruht:
Dunkel und Helligkeit,
Blume und Buch.

4.
Mi hajtva-hajszolunk.
Ámde – hogy elsuhant –
a Mozdulattalant
rezzenti csak korunk.

Bármi, ha sietős,
már múlásra mutat;
mi szívünkben időz,
majd beavat.

Fiúk! Ne eméssze
merszetek sebesség,
hiú repülés se.

Nyugszik ím a világ:
homály és fényesség,
könyv és virág.

*(Szonettek Orfeuszhoz, I. rész, 22. vers,
Halasi Zoltán fordítása)*

BALOGH MÁTÉ: RILKE-DAL KÉT HASONLÓ KÉPBN

„Peternák Anna, fiatal festőnő erősen hatott rám Hasonló képek című kiállításával, az ő művészete inspirált arra, hogy az itt hallható kétrészes mű komponálása során a részek hasonlóságára törekedjem. (A két rész nem egymás után adandó elő.) Egy-egy rész önmagában véve is »kétízű«: a zene első dimenziója mindkét esetben a szopránszóló és a basszusklarinét párbeszédéből áll, a kórus ezzel szemben kísérő réteget jelent. A versszakvégi konklúziókat, utolsó sorokat csak a kórus szólaltatja meg; előtérbe kerülésével az énekelt anyag természete is megváltozik. A kórus és a szolisták csak egyszer kerülnek összhangba a mű folyamán, a darab csúcspontját teremtve meg.” (Balogh Máté)

Ich lebe mein Leben in wachsenden Ringen,
die sich über die Dinge ziehn.
Ich werde den letzten vielleicht nicht
vollbringen, aber versuchen will ich ihn.

Ich kreise um Gott, um den uralten Turm,
und ich kreise jahrtausendlang;
und ich weiß noch nicht: bin ich ein Falke, ein
oder ein großer Gesang. [Sturm

Az életem táguló körökben élem,
a dolgokon túlra törőn.
A legvégsőt talán soha el nem érem,
de ráadom minden erőm.

Isten az Őstorony, körötte folyton
kerengek századok százaival.
S még nem tudom, mi vagyok: szélvihar, sólyom,
vagy egy hatalmas dal.
(A Szolozsmáskönyvből, Farkasfalvy Dénes fordítása)

JULIAN WACHNER: DER SCHWAN

Az 1970-ben született Julian Wachner a New York-i Broadway és a Wall Street találkozásánál álló gyönyörű, nagy területen elhelyezkedő és igen gazdag Trinity Church zeneigazgatója. Sokoldalú, tevékeny zeneszerző, karmester, karnagy, orgonaművész és koncertszervező. Számos egyházi kórusművet írt, világi kompozícióinak száma ennél jóval kisebb – utóbbiak közé tartozik az itt elhangzó mű, amely egy hattételes, 2001-ben megjelent sorozat része.
(A szöveg fordítása a következő oldalon található.)

Diese Mühsal, durch noch Ungetanes
schwer und wie gebunden hinzugehn,
gleich dem ungeschaffnen Gang des Schwanes.

Und das Sterben, dieses Nichtmehrfassen
jenes Grunds, auf dem wir täglich stehn,
seinem ängstlichen Sich-Niederlassen –:

in die Wasser, die ihn sanft empfangen
und die sich, wie glücklich und vergangen,
unter ihm zurückziehn, Flut um Flut;
während er unendlich still und sicher
immer mündiger und königlicher
und gelassener zu ziehn geruht.

Félni egyre, élni vontatottan,
életünk, akár a hattyú útja,
mellyet még le sem írt a habokban.

És meghalni, titkosan elülni
mily elembe jártunk itt, ki tudja,
mint mikor hattyút látsz elmerülni: -

A vizen, mely nyájasan fogadja,
fodrozódik, elmulik alatta,
s boldogan gyűrűzik föl a hab,
míg a hattyú csöndesen kiválik,
mind nyugodtabb, tisztább és királyibb
méltósággal cél felé halad.

(Az Új versekből, Kosztolányi Dezső fordítása)

DARIUS MILHAUD: QUATRAINS VALAISANS

A francia zeneszerző, Darius Milhaud (1892–1974), az 1920-as évek európai avantgárdjának egyik vezéralakja; a Quatrains valaisans (Négysorosok Valais/Wallis kantonból) című sorozatában Rilke harminchat versből álló kötetéből választott ki öt dalt. Ahogyan a költőnek a svájci táj és emberek, úgy a dél-franciaországi Provence-ban nevelkedett zeneszerző számára is meghatározó élményt jelentett a természet és annak végtelen változatossága, ennek lenyomatát őrizi a Hindemith sorozatával azonos évben, 1939-ben komponált mű.

1.
Pays, arrêté à mi-chemin
entre la terre et les cieux,
aux voies d'eau et d'airain,
doux et dur, jeune et vieux,

comme une offrande levée
vers d'accueillantes mains:
beau pays achevé,
chaud comme le pain!

2.
Rose de lumière, un mur qui s'effrite –,
mais, sur la pente de la colline,
cette fleur qui, haute, hésite
dans son geste de Proserpine.

Beaucoup d'ombre entre sans doute
dans la sève de cette vigne;
et ce trop de clarté qui trépigne
au-dessus d'elle, trompe la route.

1.
Vidék – megállva félúton,
föld és a mennyek között,
vízi és légi utakon,
lágý és kemény, fiatal és idős,

mint egy felemelt adomány
befogadó kezek felé:
szép, tökéletes vidék,
meleg, mint a kenyér!

(Les Quatrains valaisans 2. verse)

2.
Fény rózsája, egy leomló fal –,
de, a domb lejtőjén,
ez a virág, magasan, tétovázik
Perszephoné-mozdulataival.

Sok árnyék lép be kétségtelenül
e szőlő életnedveibe;
és ez a túl sok fényesség, amely toporzékol
fölötte, becsapja az utat.

(Les Quatrains valaisans 3. verse)

3.

L'année tourne autour du pivot
de la constance paysanne;
la Vierge et Sainte Anne
disent chacune leur mot.

D'autres paroles s'ajoutent
plus anciennes encor, –
elles bénissent toutes,
et de la terre sort

cette verdure soumise
qui, par un long effort,
donne la grappe prise
entre nous et les morts.

4.

Chemins qui ne mènent nulle part
entre deux prés,
que l'ont dirait avec art
de leur but détournés,

chemins qui souvent n'ont
devant eux rien d'autre en face
que le pur espace
et la saison.

5.

Beau papillon près du sol,
à l'attentive nature
montrant les enluminures
de son livre de vol.

Un autre se ferme au bord
de la fleur qu'on respire –:
ce n'est pas le moment de lire.
Et tant d'autres encor,

de menus bleus, s'éparpillent,
flottants et voletants,
comme de bleues brindilles
d'une lettre d'amour au vent,

d'une lettre déchirée
qu'on était en train de faire
pendant que la destinataire
hésitait à l'entrée.

3.

Fordul az év a vidék állandóságának
tengelye körül;
a Szűz és Szent Anna,
mindketten mondanak egy szót.

Más szavak csatlakoznak,
még régebbiek, –
ők megáldják mindet,
és a földből kibújik

ez az alázatos zöld növényzet,
amely, hosszú erőfeszítések árán,
a leszedett fürtöt nyújtja
a halottak és közénk.

(Les Quatrains valaisans 13. verse)

4.

Utak, melyek sehova nem vezetnek
két rét közt,
amelyeket említettek volna választékosan
kanyargós céljaikról,

utak, amelyek előtt gyakran
nincs semmi más szemben,
csak letisztult tér
és az évszak.

(Les Quatrains valaisans 31. verse)

5.

Szép pillangó, közel a földhöz,
a figyelmes természethez
megmutatva repülés-
könyvének illuminációit.

Egy másik összezárul
a virág peremén, melyet megszagolunk –:
ez nem az olvasás ideje.
És sok másik még,

kicsi kékek, szétszóródnak,
lebegve és repdesve,
mint ágacskái egy szélfúttá
szerelmes levélnek,

egy kitépott levélnek,
melyet éppen írtunk,
miközben a címzett
tétovázott belépni.

(Les Quatrains valaisans 36. verse)

DECSÉNYI JÁNOS: A KÖLTŐ SÍRFELIRATA

„A nem magyar költők közül Rilke a legkedvesebb a számomra, több versét is megzenésítettem. Nem tudom megmagyarázni, miért éppen ő a legkedvesebb – ez érzelmi kötődés, olyan, mint Áprily, Ady, Babits esetében; úgy érzem, Rilke olvasása közben a lélek »rárímek«, rezonál a költeményre” – fogalmaz Decsényi János, aki 1997-ben zenésítette meg Rilke sírfeliratát, azt a három sort, amely a 2000 lakosú svájci falu, Raron/Rarogne régi, dombtetőn álló templomának oldalán olvasható, a magányos, hegyekkel körbeölelt síron. Ahogyan oly sok fogalom, költői kép és összességében a tárgyak–dolgok, a rózsza is vezérmotívumként tér vissza Rilke költészetében. A worpswedei művésztelepen, miután egy napsütéses vasárnap reggelen Rilke egy csokor virággal tért haza ott megismert barátnőihez, későbbi feleségéhez, a szobrász Clara Westhoffhoz és Paula Becker festőnőhöz, ezt írta naplójába: „Kitaláltam egy új simogatási módot: egy rózsát a csukott szemre helyezünk, és rajta hagyunk, míg hűvössége már nem érezhető; csak a gyengéd szírom marad a szemhéjon, mintha éppen hajnal előtt aludnánk.” A költő halálával kapcsolatban fennmaradt legenda szerint azért, hogy viszonzozza látogatója, egy egyiptomi hölgy figyelmességét, rózsát szedett neki a kertben. Eközben megszurta egy tövis, de a kis sérülés nem akart begyógyulni, sőt karjai bedagadtak így mutatkozott meg számára is egyértelműen halálos betegsége, a leukémia.

Rose, oh reiner Widerspruch, Lust,
Niemandes Schlaf zu sein unter soviel
Lidern.

Rózsza, te tiszta ellentmondás, gyönyörűség,
Annyi temérdek pilla alatt
Senkisem alszik.

(Nemes Nagy Ágnes fordítása)

„A nagy fordítási rejtély. Senkinek sem jutott még eszébe esetleg így: »Rose, oh Rainers Widerspruch...«?”
– teszi fel a kérdést Kertész Imre a Gályanaplóban.

SVEN ERIK WERNER: LE DORMEUR

Sven Erik Werner 1937-ben született Dániában, tevékenységében a zeneszerzés nem áll központi helyen, hazájának zenei életében töltött be különböző tisztségeket. A megzenésített vers az 1924-ben kiadott, *Tendres impôts à la France* (Gyöngéd adók Franciaországnak) című, Svájcban írt kötet nyitódarabja. Rilke életében meghatározó szerepet játszottak az arisztokrata barátok, ismerősök, akik anyagi támogatásukkal lehetővé tették a költőnek, hogy az alkotásnak szentelje minden idejét. Egy ilyen nagylelkű barát bérelte ki számára a 13. században épült, magában álló lakótornyot (Château de Muzot), ahol Rilke élete utolsó éveiben lakott. A külvilággal levelezés útján tartotta a kapcsolatot, tíz-tizenkétezer levele életművének szerves részét képezi.

Le dormeur

Laissez-moi dormir, encore... C'est la trêve
pendant de longs combats promise au dormeur;
je guette dans mon cœur la lune qui se lève,
bientôt il ne fera plus si sombre dans mon cœur.

Ô mort provisoire, douceur qui nous achève,
mesure de mes cimes, très juste profondeur,
limbes de tout mon sang, et innocence des sèves,
dans toi, à sa racine, ma peur même n'est pas
[peur.

Mon doux seigneur Sommeil, ne faites pas que je
[rêve,
et mêlez en moi mes ris avec mes pleurs;
laissez-moi diffus, pour que l'interne Ève
ne sorte de mon flanc en son hostile ardeur.

Az alvó

Hagyjatok aludni még... Ez a fegyverszünet
a hosszú harcok között az alvónak ígértetett;
lesem a felkelő Holdat a szívemben,
hamarosan nem lesz már ilyen sötét a szívemben.

Ó, ideiglenes halál, beteljesítő gyengédség,
csúcsum mértéke, nagyon igazságos mélység,
vérereim tornáca, életnedvek ártatlansága,
benned, gyökerében még félelmem sem félelem
[többé.

Gyöngéd Atyám, Szunnyadás, ne engeddd, hogy
[álmodjam,
és keverd bennem nevetéseim könnyeimmel;
hagyj meg szétterülten, hogy a belső Éva
ne távozzon oldalamból ellenséges tüzességével.

A CAPELLA SILENTIUM TAGJAI:

Balla Boglárka

Balogh Máté

Csernyik Balázs Ferenc

Csipes Zoltán

Försönits András

Góbi Sándor

Középesy László

Mészáros Mátyás

Nagy Melinda

Stippinger Anita

Szablics Karolin

Terray Boglárka

Thurnay Viola

Várkonyi Tamás – művészeti vezető

AZ ÉNEKEGYÜTTES EDDIGI MŰSORAI:

Hattyúdalog

O lux et decus Hispaniae – Hispánia kincsei

Amerika hangja

Harangszó a tenger mélyéről – Johannes Brahms titokzatos világa

There is sweet music – európai körkép a századfordulóról

Hang, szó, kép – Luca Marenzio művei

À la française – Francia módra

A kánon művészete

Hommage à Josquin

„Stran’ e diversa sorte” – Sokféle különös sors, sokféle különös zene

„Szerelemről dalolnék merészen...” – Petrarca-madrigálok a 16. és 20. századból

Romantikus reneszánsz – az egyházzene újjászületése a 19. században

Do, re, mi... – skálából lett remekművek

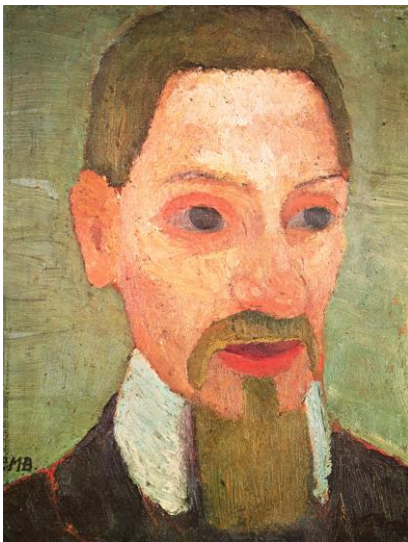
* * *

A műismertető és a felolvasott szövegek letölthetők az együttes honlapjáról:

www.capellasilentium.hu

A műismertető szövegeket írta, összeállította Várkonyi Tamás.

Azok a költemények, amelyeknél nem jelöltük a fordító személyét, nyersfordításban olvashatók.

Paula Becker: Rilke (1906)

Képeslap Rilke lakótornyával

Rilke sírja

A költő 1919 körül